

PŮLSTOLETÍ OBEČNÉ A INDIVIDUÁLNÍ ZPĚVNOSTI V ZRCADLE HUDEBNÍCH AKTIVIT MARCELY T. Z TŘEBÍČE

Jarmila Procházková

*Pro jednotlivost je podstatné,
že může být složkou stavu věcí.
(Ludwig Wittgenstein)*

Odborný diskurz na široké téma hudebnosti a zpěvnosti se zaměřuje zejména na institucionalizované umělecké projevy všech žánrů, kde se nabízejí možnosti sledovat konkrétní výkony v obvyklých formách prezentace – na pódii, scénách a v obecně známých mechanismech provozování a šíření hudby. Uchopitelnost těchto projevů navíc podporují zvuková a obrazová média a lehce dosažitelná záznamová technika. Zabývat se sledováním neprofesionální a individuální zpěvnosti může přinášet zajímavá zjištění o průniku hudebních aktivit do každodenního života, a to i s vědomím značné flexibility a pomíjivosti těchto jevů. Sociologové bádající nad širšími společenskými souvislostmi si ale uvědomují význam takových aktivit pro duševní zdraví a kvalitu života ve všech věkových kategoriích (Fung – Lehmberg 2016). Výzkum obecné zpěvnosti je široké téma, které se v nedávné době metodologicky vyjasňuje díky studijní literatuře zaměřené na „music in everyday life“ (Batt-Rawden – DeNora 2005; DeNora 2000, 2013) a v širším záběru přináší kýžený interdisciplinární přístup (Cohen – Beynon – Gudmundsdottir – Ludke 2020).

Následující text popisuje konkrétní příklad mimořádně nadané osobnosti, která je svými neprofesionálními hudebními aktivitami výjimečná pro své okolí. Pěvecký talent zděděný po matce rozvíjela dál u svého syna, a je tak příkladem vypovídajícím o předávání a rozvíjení hudební tradice v neformálním rodinném prostředí. Text mohl vzniknout díky vstřícnosti protagonistky sdílet své zkušenosti, prožitky a také archivní materiály často osobního charakteru.

Marcela Doležalová, provd. Tittlerová, v roce 1970. Foto Libor Tittler

Marcela Tittlerová, roz. Doležalová, se narodila se v roce 1955 v Třebíči, kde po absolvování základní školní docházky vystudovala střední zdravotní školu. Profesi zdravotní sestry vykonávala jen několik let, poté pracovala v administrativě První brněnské strojírně v Třebíči.

V Marcelině rodině nebyl nikdo, kdo by se věnoval hudbě na profesionální či poloprofesionální úrovni. Ke zpěvu ji přivedla maminka Marie (nar. 1927), která krásně zpívala až do vysokého věku devadesáti pěti let. První Marceliny vzpomínky na instrumentální hru spadají do dětství, kdy si její sestra Věra (nar. 1952) pořídila kytaru, avšak sama neměla v této oblasti mnoho ambicí a trpělivosti. Marcela si hudební nástroj začala půjčovat a brzy dostala od sestry jako dárek svou první (i když ne novou) vlastní kytaru. Začínala lidovými písněmi, postupně se v ní rodil zájem o hity zprostředkované rozhlasem a později televizí. Zhruba od věku deseti let sledovala tehdejší populární hudbu systematicky. V kolektivu dětí ve škole a v zájmových skupinách byla jedinečná

Marcela Doležalová s kytarou, v kolektivu dětských přátel na třídním výletě na Jurenkovu osadu u Studence (okr. Třebíč), v roce 1967. Foto ze soukromého archivu

a přitahovala zájem vrstevníků. Na pionýrských táborech byla oblíbená hlavně díky hře na kytaru a kolem její osoby se vždy soustřeďovala skupina zpívajících nebo poslouchajících přátel.

Několik let chodila Marcela zpívat do sboru při Základní devítileté škole na náměstí Osvobození v Třebíči. Nikdy neměla potřebu učit se noty a veškerá její hudební praxe byla naučená poslechem. Rytmické cítění podpořila Marcelina záliba ve sportovní gymnastice, které se úspěšně věnovala od svých osmi let. Rodinné zázemí bylo vůči Marceliným hudebním zájmům přívětivé, nacházela podporu jak ze strany rodičů, tak sestry a její rodiny. Po sňatku s Liborem Tittlerem v roce 1973 byla tato podpora posílena i díky švagrové Ivoně Tittlerové, provdané Tiché. Ivona byla učitelkou hudební výchovy a při rodinných oslavách a přátelských setkáních s Marcelou záhy vytvořily sehrané duo. V tomto tandemu sdílely zachycený repertoár a také konzultovaly složitější interpretační úkony (komplikované akordy, specifické techniky hry na kytaru, rytmizace a harmonizace melodií apod.). Rodinné duo později rozšířil na trio syn Marian (nar. 1976), jehož

Marcela, její švagrová Ivona Tichá, roz. Tittlerová, a syn Marian Tittler při domácím muzicování v roce 2000. Foto Libor Tittler

Marcela naučila hrát na kytaru. Do patnácti let měl Marian zábrany zpívat veřejně, v rámci povinné vojenské služby tento stud překonal a podobně jako matka se stal v kolektivu oblíbeným a známým díky svému zpěvu a hře na kytaru. Dodnes zpívá s matkou často a rád – pro Marcelu to bylo vždy velkou vzpruhou v zájmu o hudbu. Druhý Marcelin potomek, dcera Andrea, kterou také naučila hře na kytaru, má hudbu ráda, ale nestala se v jejím provozování tak aktivní jako její matka nebo bratr. Hudební zázemí ale ocenila při své pedagogické praxi na základní škole. Rodinné prostředí dává jak Marcele, tak i jejímu okolí stále příležitosti k provozování hudby. U Tittlerů se hrálo a zpívalo na všech rodinných setkáních, oslavách, na většinu dovolených se samozřejmě brala kytara. I v případech dříve nenavštěvovaných destinací byl zpěv obecně známého repertoáru u ohně nebo na tábořišti častou příležitostí k seznámení s novými, podobně zaměřenými lidmi.

Většinu svého kytarového umění se Marcela Tittlerová učila sama poslechem, v dětství jí při hře pomáhaly grafické značky pro polohu prstů na pražci. Její hlasový rozsah se v průběhu let mírně měnil, nyní zvládá rozpětí od malého *c* po dvoučárkované *a*. Pokud to bylo potřeba, písně si transponovala na základě sluchové

*Marcela se sestrou Věrou
a jejím manželem, od kterých
dostala kytaru zn. Gibson, rok 1968.
Foto ze soukromého archivu*

*Marcela jako šťastná majitelka nové dvanáctistrunné kytary, Vánoce 1995.
Foto Libor Tittler*

*Marcela ve společnosti přátel při pravidelných setkáních v Třebíči, rok 1997.
Foto ze soukromého archivu*

zkušenosti do tónin vhodných pro její rozsah a do tónin nejčastěji užívaných při hře na kytaru. Svoji instrumentální praxi začínala na překližkové tzv. španělské kytáře za 170 Kč, ve třinácti letech dostala kytaru značky Gibson od rodiny své sestry a sama si jako starší žákyně koupila „španělku“ za 340 Kč. Měla celkem šest kytar, postupně se dopracovala ke kvalitním a dražším nástrojům. V současné době hraje na dva nástroje, nejprve dostala v roce 2005 dárkem kytaru LAG Tramontane, nyní nejvíce využívá kytaru značky Cort, koupenou v roce 2018. Dříve vyzkoušela i dvanáctistrunnou kytaru, kterou musela odložit kvůli technickým problémům, zejména kvůli nedostatečné kapacitě hmatu. Její syn Marian dostal svou první kytaru v šestnácti letech, pak následovaly další a kvalitnější nástroje.

Ve volném čase jezdila celá Marcelina rodina nejvíce na tábořiště (později kemp) na Dalešické přehradě (Hartvíkovická pláž), kde se hodně hrálo na kytary, a její děti na to dodnes s vděčností

vzpomínají. Později v letech 1987–2005 často jezdila s manželem k Novému Městu na Moravě do rekreačního střediska (hlavně v zimním období), kde se už tradičně setkávalo více podobně založených příznivců a kamarádů ze širšího okruhu Vysočiny a z Brna. Nebývalo výjimkou, že se tu scházelo šest a více kytaristů a početná, povětšinou zpívající společnost. I zde docházelo ke vzájemnému poznávání a sdílení repertoáru. Do dnešních dnů Marcela stále hraje a zpívá na pravidelných setkáních s dlouholetými kamarádkami a přáteli v pohostinském zařízení v Třebíči a její zpěvník je tak zdrojem textů nejen pro její známé, ale i pro náhodné hosty, kteří se chtějí zpěvem připojit, nebo jen poslouchat.

Marcela a její syn se úspěšně zúčastnili i oblíbených televizních pěveckých soutěží – Marcela zpívala v TV Prima v soutěži Caruso show (píseň *Až na vrcholky hor* z repertoáru Věry Martinové), Marian vystupoval v soutěži Doremi na TV Nova (zpíval píseň *Stín katedrál* známou např. v podání Heleny Vondráčkové a Václava Neckáře).

Repertoár si Marcela vytvářela vlastním výběrem od poloviny 60. let, aktuální seznam byl průběžně doplňován novými hity. Jak sama říká, některé písně jakoby „vyšuměly“, přestaly být populární a vytratily se ze zpěvní praxe. Bohužel se nedochovaly její nejstarší rukou psané zpěvníky, podle kterých by se dal tento průběžný proces výběru rekonstruovat. K dispozici máme pouze dvě poslední verze.

Starší dvoudílný zpěvník psaný v programu Word, čítající celkem 230 stran a 254 písní, byl používán přibližně v letech 2000–2010; obsahuje texty písní s obvyklými zkratkami akordů, nápěvy zná Marcela z paměti.

V současnosti Marcela využívá výhradně tablet, kde se ve wordovském a PDF souboru pohybuje z hlavního seznamu písní pomocí hypertextových odkazů. Tento zpěvník obsahuje 578 písní. Z předchozí verze do tohoto posledního aktuálního zpěvníku přešla zhruba polovina písní, výběr byl učiněn nejen z výše zmíněného důvodu pocitu neaktuálnosti některých položek, ale i proto, že se jedná o písně obecně známé, jednoduché na doprovod, které není třeba hledat ve zpěvníku. Z tohoto důvodu v nové verzi zpěvníku vypadly např. píseň *Dajána* (Paul Anka – Zdeněk Borovec),

Anděl (Karel Kryl), *Jaro* (Jindřich Štěhlavský) či *Toulavej* (Vojta Kid'ák Tomáško). Je to i důvod, proč je v obou verzích zpěvníku málo lidových písní, které má zpěvačka a její okolí na repertoáru a které většinou zpívají – jak sama říká – spíš ke konci svých setkání. Naše protagonistka a její vrstevníci a vrstevnice znají slova i melodie zpaměti. V případě potřeby pokračujících slok jsou texty operativně dohledány na internetu prostřednictvím mobilních telefonů. Tento postup používají i mladší zpěváci, když se k jejich zpěvu chtějí připojit a texty neznají. Úpravy nebo ohlasy lidových písní známé z tvorby folkových, folkrockových zpěváků a skupin však jsou ve zpěvníku bohatě zastoupeny (repertoár Jaroslava Hutky, Vlasty Redla, skupiny Čechomor, Hradišťanu, písně z *Balady pro banditu* apod.).

Nejpočetnější skupinou ve zmiňované poslední tabletové verzi zpěvníku jsou písně trampské, country, folkové, folkrockové a písně výrazných ženských interpretek. Tzv. střední proud je zastoupen v úzkém výběru. Jména zpěváků a skupin jsou hlavní informací, díky které se Marcela ve zpěvníku orientuje. U písní z 60. let 20. století, u nichž jména zpěváků postupně mizí z obecného povědomí (Jaromír Mayer, Pavel Novák, Karel Hála, Jana Petřů, Edita Štaubertová aj.), si zpěvačka vytvořila vlastní kategorii písní „vzpomínkových“, které se nacházejí až v závěru. Celý seznam je řazen abecedně podle příjmení zpěváků, popř. názvu skupiny. Za zmínku stojí fakt, že v širším povědomí o interpretech fungují spíše jména zpěváků, kteří písně nově přezpívali – např. Š, š jako píseň Zuzany Norisové, jelikož původní interpretku Helenu Blehárovou si pamatuje jen nejstarší generace. Díky častému poslechu Country rádia a znalosti starších písní má Marcela dobrý přehled o tom, které melodie byly přejaty od zahraničních interpretů (např. známé písně Greenhorns s Michalem Tučným převzaté z repertoáru Johnnyho Cashe). Sama se dotazovala posluchačů, jestli je pro ně důležité vědomí o původu těchto písní. Jejich reakce se dá stručně shrnout, že se jim písně prostě líbí a nemají potřebu tuto okolnost komentovat, nebo na ni upozorňovat.

Díky příkladu zpěvačky Marcely a jejího okolí se potvrzuje, že pro osoby vnitřně integrální jsou dnešní technické možnosti nikoli

hrozbou, jak se někdy uvádí zejména v souvislosti s nejmladší generací, ale nenahraditelným a velmi užitečným prostředkem pro vyhledávání a získávání informací. A že tyto technické prostředky mohou pozitivně ovlivňovat praktikování hudby ve všech sférách, včetně té nejméně oficiální.

Je zřejmé, že osud této zpěvačky a hudebnice je v jistém smyslu výjimečný, ale vypovídá o skrytých kapacitách rodinného a společenského života jako o prostředí pro předávání a šíření značného objemu hudební tvorby různých žánrů. V neposlední řadě poukazuje na akceleraci a zintenzivnění těchto mechanismů díky využívání moderních technik pro sdílení informačních podkladů.

Prameny:

- Zpěvník Marcely Tittlerové I.*, dokument psaný v textovém editoru, písně zpívané v letech 2001–2010, 230 s. Osobní archiv zpěvačky.
- Zpěvník Marcely Tittlerové II.*, dokument psaný v textovém editoru, písně zpívané od roku 2010 dosud, 590 s. Osobní archiv zpěvačky.
- Rozhovor Marcely Tittlerové, Ivony Tiché a Jarmily Procházkové ze dne 10. 6. 2024. Osobní archiv autorky a Marcely Tittlerové.
- Rozhovor Marcely Tittlerové a Jarmily Procházkové ze dne 27. 7. 2024. Osobní archiv autorky a Marcely Tittlerové.
- Fotografie z rodinného archivu M. Tittlerové.

Literatura:

- BATT-RAWDEN, Kari – DENORA, Tia 2005: Music and Informal Learning in Everyday Life. *Music Education Research* 7 (3): 289–304. <https://doi.org/10.1080/14613800500324507>
- COHEN, Annabel J. – BEYNON, Carol – GUDMUNDSDOTTIR, Helga R. – LUDKE, Karen (eds.) 2020: *The Routledge Companion to Interdisciplinary Studies in Singing. Vol. I Development, Vol. II Education*. London: Routledge.
- DENORA, Tia 2000: *Music in Everyday Life*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511489433>
- DENORA, Tia 2013: *Music Asylums: Wellbeing Through Music in Everyday Life*. Farnham: Ashgate Publisher. <https://doi.org/10.4324/9781315596730>
- FUNG, C. Victor – LEHMBERG, Lisa J. 2016: *Music for Life: Music Participation and Quality of Life of Senior Citizens*. Oxford: Oxford University Press.

Summary

Half a Century of General and Individual Singing in the Mirror of Musical Activities of Marcela T. from Třebíč

The paper deals with materials related to the musical activities of the amateur singer and guitarist Marcela T. (b. 1955) from Třebíč. To this day, she has devoted herself to a general repertoire, which she has expanded over time thanks to the popularity of her versions of songs by prominent popular performers. Her songbooks are an opportunity to evaluate genre representation in the general repertoire from the early 1970s to the present day. Thanks to the helpfulness of providing other related sources, we have uncovered individual mechanisms of sharing and spreading the singing tradition in Třebíč and its surroundings, both in the typical situations of a closer circle of family and friends and in the setting of small social groups.

Key words: music in everyday life, singing, playing the guitar, music in the family, music in small groups